

Πώς και γιατί μετακινούμαστε;

Διδακτική πρόταση 1: Γιατί τόσες μετακινήσεις στην Παλαιολιθική Εποχή;

Ερώτημα-κλειδί

- Για ποιους λόγους μετακινούνταν οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής;

Πρόοδος από το προηγούμενο μάθημα

Στα προηγούμενα μαθήματα, τα παιδιά είχαν μελετήσει αλλαγές και συνέχειες από την Παλαιολιθική Εποχή μέχρι σήμερα, οι οποίες σχετίζονταν με τη μετακίνηση και την εγκατάσταση, την καθημερινή ζωή, τις ιδέες και πεποιθήσεις των ανθρώπων, την πολιτική και κοινωνική οργάνωση. Σε αυτό το μάθημα τα παιδιά επικεντρώνονται στην Παλαιολιθική Εποχή, μελετούν τους λόγους μετακίνησης των ανθρώπων κατά την περίοδο αυτή και κάνουν συγκρίσεις με το παρόν.

Μαθησιακοί στόχοι

Οι μαθητές και μαθήτριες να:

- αναφέρουν το περιεχόμενο των όρων: μετακίνηση, αιτίες, σπηλιές, τροφοσυλλέκτης, κυνηγός, προστασία (έννοιες περιεχομένου)·
- αναφέρουν τους λόγους για τους οποίους οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής μετακινούνταν διαρκώς (γνώση περιεχομένου)·
- εντοπίζουν στοιχεία *αλλαγής* και *συνέχειας* (γνώση περιεχομένου - επιστημολογικές έννοιες)·
- κάνουν συγκρίσεις ανάμεσα στις εποχές, επιχειρηματολογώντας για τις επιλογές τους (δεξιότητες).

Διδακτικό και μαθησιακό υλικό

- Αναρτημένο λεξιλόγιο διαβαθμισμένης βεβαιότητας σε καρτέλες: αποκλείεται, δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι..., ίσως, μάλλον, πιθανόν, πιθανότατα, όλες οι ενδείξεις δείχνουν ότι..., σίγουρα, σύμφωνα με....
- Ατομική πλαστικοποιημένη καρτέλα (μικρός πίνακας), μαρκαδόροι νερού και σφουγγαράκι.
- Διαδραστικός πίνακας· ή Η.Υ. και προβολέας για την παρουσίαση σε PowerPoint
- Σχολικό βιβλίο *Ο Άνθρωπος και η Ιστορία του. Από το λίθο στον πηλό*, Τάξη Γ', Μέρος Α', Εκδόσεις ΥΑΠ, ΥΠΠ Κύπρου (σ. 12-30).
- Σχολικό βιβλίο *Ιστορία Γ' Δημοτικού. Από τη Μυθολογία στην Ιστορία*, Εκδόσεις ΟΕΔΒ (σ. 98-100).
- Φύλλο Εργασίας «Πώς μαθαίνουμε για τους παλαιολιθικούς ανθρώπους», (σ.34-38).
- Φύλλο Εργασίας «Γιατί μετακινούνται οι άνθρωποι σήμερα;» (σ. 39).
- Φύλλο Εργασίας «Συγκρίνω τις αιτίες μετακίνησης» (σ. 40).
- Κάρτες Εργασίας Τι αλλάζει και τι μένει το ίδιο από την Παλαιολιθική Εποχή μέχρι σήμερα; (σ. 4-5).
- Φάκελος Επιτευγμάτων.

Δραστηριότητα προσανατολισμού

«Σε αυτό το μάθημα θα μελετήσουμε σε περισσότερο βάθος τους ανθρώπους της Παλαιολιθικής Εποχής. Πώς μαθαίνουμε όμως για τους ανθρώπους αυτούς;» Τα παιδιά με τη βοήθεια του Φύλλου Εργασίας «Πώς μαθαίνουμε για τους παλαιολιθικούς ανθρώπους;» (σ. 34-38) εντοπίζουν πηγές και σε ζευγάρια τις συζητούν.

Στη συνέχεια, επικεντρωνόμαστε στο συγκεκριμένο ερώτημα, το οποίο θα μας απασχολήσει. Τα παιδιά ανακαλούν τους λόγους για τους οποίους μετακινούνταν οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής και εκφράζουν τις απόψεις τους: «Ποια η άποψή σας; Άλλαξαν πολύ οι λόγοι για τους οποίους μετακινούνταν οι άνθρωποι από την Παλαιολιθική Εποχή μέχρι σήμερα;». Ενθαρρύνουμε τα παιδιά να επιχειρηματολογούν για τις απόψεις τους, χωρίς να επιδιώκουμε να τους καθοδηγήσουμε προς μια «ορθή» απάντηση.

Δραστηριότητα 1: Γιατί οι άνθρωποι μετακινούνται σήμερα;

«Ας αρχίσουμε την έρευνά μας από τους λόγους για τους οποίους οι άνθρωποι μετακινούνται σήμερα από μια περιοχή σε άλλη. Γιατί οι άνθρωποι μετακινούνται σήμερα;». Οι φωτογραφίες που βρίσκονται στο Φύλλο Εργασίας «Γιατί μετακινούνται οι άνθρωποι σήμερα;» (σ. 39) δίνουν ιδέες στα παιδιά σχετικά με τους λόγους μετακίνησης στη σημερινή εποχή. Τα παιδιά παρατηρούν τις φωτογραφίες πρώτα ατομικά, μετά συζητούν τις ιδέες τους σε ζευγάρια. Στη συνέχεια ανακοινώνουν τις απαντήσεις τους στην ολομέλεια της τάξης (π.χ. μετακινούνται γιατί θέλουν να πάνε κάπου με ζεστό κλίμα, για διακοπές, για σπουδές, λόγω πολέμου - εισβολής, εξαιτίας καταστροφών από καιρικά φαινόμενα, για να βρουν δουλειά, για να βρουν καλύτερη ζωή κ.τ.λ.). Τα παιδιά ίσως αναφερθούν σε περιπτώσεις ανθρώπων που γνωρίζουν (π.χ. συγγενείς που έφυγαν από την Κύπρο για να σπουδάσουν ή να βρουν δουλειά και σήμερα ζουν μόνιμα σε άλλες χώρες, επιστρέφοντας για λίγο στην Κύπρο για να δουν τους συγγενείς τους).

Δραστηριότητα 2: Γιατί μετακινούνταν οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής;

Τα παιδιά οργανώνονται σε ομάδες. Ανάλογα με τους διαθέσιμους χώρους στο σχολικό περιβάλλον, ορίζουμε διάφορα σημεία του σχολικού περιβάλλοντος ως σταθμούς του φυσικού περιβάλλοντος κατά την Παλαιολιθική Εποχή (π.χ. σταθμός δέντρων, σταθμός ζώων, σταθμός σπηλιάς κ.λπ.) σηματοδοτώντας τα με καρτέλες στις οποίες αναγράφεται το όνομα του κάθε σταθμού. Στη συνέχεια δίνουμε στην κάθε ομάδα διάφορα σενάρια καταστάσεων που πιθανότατα να αντιμετώπιζαν οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής και καλούμε τα παιδιά να μετακινηθούν στο χώρο, ώστε να ανταποκριθούν στις διάφορες συνθήκες:

Σενάριο 1: Εξεύρεση φαγητού

«Τελείωσαν οι καρποί! Ήρθε η ώρα να αποφασίσουμε. Πού να πάμε να βρούμε φαγητό». Τα παιδιά πηγαίνουν στον χώρο που βρίσκονται τα δέντρα για να εντοπίσουν την τροφή τους.

Στο σημείο αυτό, εισάγουμε και εξηγούμε την έννοια του *τροφοσυλλέκτη ανθρώπου*.

Σενάριο 2: Κυνήγι ζώων

«Τα καταφέραμε! Από το κυνήγι πήραμε αρκετό κρέας για να αντέξουμε λίγες ακόμα μέρες εδώ. Όμως το κρέας σύντομα θα τελειώσει και θα έρθει η ώρα να αποφασίσουμε. Πού να πάμε να βρούμε ζώα για κυνήγι; Εκεί κάτω μακριά είδα μια αγέλη ζώων. Πώς μπορούμε να τη φέρουμε στην παγίδα που ετοιμάσαμε;»

Τα παιδιά πηγαίνουν στον χώρο που βρίσκονται τα ζώα για να ξεκινήσει το κυνήγι!

Στο σημείο αυτό, εισάγουμε και εξηγούμε την έννοια του *κυνηγού ανθρώπου*. Παράλληλα, μπορούμε να εξηγήσουμε τον τρόπο με τον οποίο γινόταν το κυνήγι εκείνη την εποχή (μυτερές πέτρες – χειροπέλεκεις, παγίδες κ.λπ.. Βλ. π.χ. το σχολικό βιβλίο *Ο Άνθρωπος και η Ιστορία του. Από το λίθο στον πηλό*, σ. 18).

Σενάριο 3: Προστασία από ζώα

«Όταν ανέβηκα σε εκείνο τον λόφο είδα από ψηλά ότι μεγάλα ζώα κατευθύνονται προς την περιοχή μας! Θα πρέπει να μετακινηθούμε επειγόντως! Εμπρός! Ήρθε η ώρα να αποφασίσουμε. Πού να πάμε για να προστατευθούμε;». Τα παιδιά πηγαίνουν στον χώρο που βρίσκονται οι σπηλιές για να προστατευθούν (ή ακόμα κάποια παιδιά μπορούν να αναφέρουν τον χώρο των δέντρων για να κρυφτούν).

Σενάριο 4: Προστασία από το κρύο

«Πάλι άρχισε το κρύο. Πάνε οι καλές μέρες! Θυμάστε και πιο παλιά που είχαμε μετακινηθεί σε άλλη περιοχή με καλύτερο καιρό; Πρέπει να φύγουμε το γρηγορότερο! Πού να πάμε για να βρούμε καλύτερο μέρος; Έχει κανένας καμιά ιδέα;». Τα παιδιά μπορεί να αναφέρουν τις σπηλιές ή την αναζήτηση περιοχών με θερμότερο κλίμα. Στο σημείο αυτό, αναφέρουμε την ανακάλυψη της φωτιάς και τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι άναβαν φωτιές στην Παλαιολιθική εποχή.

Οι ομάδες αναγράφουν στις ατομικές τους καρτέλες τους λόγους μετακίνησης των ανθρώπων κατά την Παλαιολιθική Εποχή και, στη συνέχεια, τους παρουσιάζουν στην ολομέλεια. Σ' αυτό το σημείο, τα παιδιά μπορούν να ρίξουν μια γρήγορη ματιά στις σελίδες του σχολικού βιβλίου (*Ο Άνθρωπος και η Ιστορία του. Από τον λίθο στον πηλό*, σ.12-13) για να αντλήσουν περισσότερες πληροφορίες.

Στη συνέχεια, τα παιδιά συγκρίνουν τις αιτίες της μετακίνησης των ανθρώπων της Παλαιολιθικής Εποχής με τις αιτίες της μετακίνησης των ανθρώπων σήμερα. Αυτό μπορεί να γίνει συμπληρώνοντας τον Φύλλο Εργασίας «Συγκρίνω τις αιτίες μετακίνησης» (σ. 40). Στο συγκεκριμένο Φύλλο Εργασίας τα παιδιά μελετούν μια σειρά από λόγους για τους οποίους οι άνθρωποι μπορεί να μετακινούνται αλλάζοντας τον τόπο διαμονής τους, και αποφασίζουν σε ποια εποχή αυτό συμβαίνει πιο συχνά – στην Παλαιολιθική Εποχή ή σήμερα. Είναι αναμενόμενο και επιθυμητό τα παιδιά να διαφωνήσουν σε κάποιες από τις ερωτήσεις (π.χ. τη μετακίνηση λόγω συγκρούσεων). Στην περίπτωση αυτή, ενθαρρύνουμε τα παιδιά να επιχειρηματολογούν για τις απόψεις τους, χωρίς να επιδιώκουμε να τα καθοδηγήσουμε προς μια «ορθή» απάντηση.

Ανακεφαλαίωση – Επαναφορά κύριων σημείων

Το κάθε παιδί:

- σημειώνει στην ατομική του καρτέλα, τους λόγους μετακίνησης των ανθρώπων της Παλαιολιθικής Εποχής.
- συμπληρώνει τις Κάρτες Εργασίας *Τι αλλάζει και τι μένει το ίδιο από την Παλαιολιθική Εποχή μέχρι σήμερα;* (σ. 4-5) με όσα από τα νέα στοιχεία που ανακάλυψε στο σημερινό μάθημα θεωρεί ότι είναι σημαντικά ή ενδιαφέροντα (αν δεν υπάρχει χρόνος, αυτή η δραστηριότητα μπορεί να ολοκληρωθεί στο σπίτι).

Δείγμα του πώς ένα παιδί αποφάσισε να συμπληρώσει τις Κάρτες Εργασίας του

Αναστοχασμός παιδιού⁵⁴

Το κάθε παιδί επιλέγει να απαντήσει σε μια ή περισσότερες ερωτήσεις:

- Τι μου άρεσε πιο πολύ ή μου έκανε εντύπωση από αυτά που κάναμε σήμερα;
- Άλλαξαν οι ιδέες/γνώσεις μου με το σημερινό μάθημα; Γιατί;
- Συνεργάστηκα/συζήτησα αποτελεσματικά με άλλα παιδιά;
- Τηρήθηκαν οι αρχές του αμοιβαίου σεβασμού στον διάλογο;
- Πώς θα με βοηθήσουν αυτά που έμαθα σήμερα στην καθημερινή μου ζωή;
- Τι άλλο θέλω να μάθω; Τι θα ήθελα να εισηγηθώ στη/στον δασκάλα/ό μου;

Αναστοχασμός εκπαιδευτικού

- Πότε συμμετείχαν πιο ενεργά τα παιδιά;
- Τι πέτυχε κατά την άποψή μου; Τι δεν «δούλεψε» και γιατί;
- Ποιες περιοχές χρειάζονται βελτίωση; Πώς θα μπορούσαν να γίνουν;

Αξιολόγηση

Συντρέχουσα αξιολόγηση γίνεται κατά τη διάρκεια του μαθήματος μέσα από τις δραστηριότητες που εκτελούν τα παιδιά στις ομάδες τους και στην ολομέλεια της τάξης· και τελική αξιολόγηση γίνεται με τη δραστηριότητα ανακεφαλαίωσης και επαναφοράς των κύριων σημείων.

⁵⁴ Ο τρόπος με τον οποίο θα γίνεται ο αναστοχασμός των παιδιών μπορεί να συναποφασιστεί στην ολομέλεια της τάξης και δύναται να διαφέρει από μάθημα σε μάθημα.

Διδακτική πρόταση 2: Πώς και πού μετακινούνταν οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής;

Ερωτήματα-κλειδιά

- Πώς μετακινούνταν οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής;
- Πού μετακινούνταν;

Πρόοδος από το προηγούμενο μάθημα

Στο προηγούμενο μάθημα τα παιδιά μελέτησαν τους λόγους μετακίνησης των ανθρώπων της Παλαιολιθικής Εποχής και έκαναν συγκρίσεις με το παρόν. Σε αυτό το μάθημα, τα παιδιά θα έχουν την ευκαιρία να μελετήσουν και πάλι τους τρόπους μετακίνησης των ανθρώπων στην Παλαιολιθική Εποχή και, αυτή τη φορά, να διαπιστώσουν αλλαγές και συνέχειες σε σχέση με το παρόν.

Μαθησιακοί στόχοι

Οι μαθητές και μαθήτριες να:

- αναφέρουν τα βασικά μέσα μετακίνησης των ανθρώπων της Παλαιολιθικής Εποχής (γνώση περιεχομένου)·
- αναφέρουν πιθανούς τόπους προσωρινής διαμονής των ανθρώπων της Παλαιολιθικής Εποχής (γνώση περιεχομένου)·
- εντοπίζουν τεκμήρια για τα βασικά μέσα μετακίνησης των ανθρώπων κατά την Παλαιολιθική Εποχή (δεξιότητες)·
- συζητούν σχετικά με τα όρια της γνώσης όπως προκύπτει μέσα από τα τεκμήρια (επιστημολογικές έννοιες)·
- συζητούν πώς ένα καινούριο τεκμήριο μπορεί να ανατρέψει αυτά που προκύπτουν από άλλα τεκμήρια (επιστημολογικές έννοιες)·
- κάνουν συγκρίσεις ανάμεσα στις εποχές, επιχειρηματολογώντας για τις επιλογές τους (δεξιότητες).

Διδακτικό και μαθησιακό υλικό

- Αναρτημένο λεξιλόγιο διαβαθμισμένης βεβαιότητας σε καρτέλες: αποκλείεται, δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι..., ίσως, μάλλον, πιθανόν, πιθανότατα, όλες οι ενδείξεις δείχνουν ότι..., σίγουρα, σύμφωνα με....
- Ατομική πλαστικοποιημένη καρτέλα (μικρός πίνακας), μαρκαδόροι νερού και σφουγγαράκι.
- Διαδραστικός πίνακας· ή Η.Υ. και προβολέας για την παρουσίαση σε PowerPoint.
- Σχολικό βιβλίο *Ο Άνθρωπος και η Ιστορία του. Από το λίθο στον πηλό*, Τάξη Γ', Μέρος Α', Εκδόσεις ΥΑΠ, ΥΠΠ (σ. 12-30).
- Σχολικό βιβλίο *Ιστορία Γ' Δημοτικού. Από τη Μυθολογία στην Ιστορία*, Εκδόσεις ΟΕΔΒ (σ. 98-100).
- Φύλλο Εργασίας «Πώς μετακινούνταν οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής;» (σ. 41-42).
- Κάρτες Εργασίας Τι αλλάζει και τι μένει το ίδιο από την Παλαιολιθική Εποχή μέχρι σήμερα; (σ. 6-7).
- Φάκελος Επιτευγμάτων.

Δραστηριότητα προσανατολισμού

Τα παιδιά εξοικειώνονται με το ερώτημα του σημερινού μαθήματος «Πώς και πού μετακινούνταν οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής;». Τα παιδιά αναφέρουν πώς μετακινούνται οι άνθρωποι *σήμερα* (ποια μέσα μετακίνησης χρησιμοποιούν) για να ταξιδέψουν: (α) στην ξηρά, (β) στη θάλασσα και (γ) στον αέρα. «Υπάρχουν μεγάλες αλλαγές στο θέμα αυτό από την Παλαιολιθική Εποχή μέχρι σήμερα; Γιατί;». Ενθαρρύνουμε τα παιδιά να επιχειρηματολογούν για τις απόψεις τους, χωρίς να επιδιώκουμε να τους καθοδηγήσουμε προς μια «ορθή» απάντηση».

Δραστηριότητα 1: Με ποιους τρόπους μετακινούνταν οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής;

Τα παιδιά παρατηρούν το Φύλλο Εργασίας «Πώς μετακινούνται οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής;» (σ. 41-42), στο οποίο αναφέρονται τα *μέσα μετακίνησης* των ανθρώπων εκείνη την εποχή (με τα πόδια στην ξηρά – με σχεδίες στο νερό). Αναφέρουμε ότι οι παλαιοντολόγοι και οι αρχαιολόγοι κατέληξαν σε αυτά τα συμπεράσματα μέσα από τεκμήρια που προέκυψαν από τα διάφορα ευρήματα. Στη δραστηριότητα που ακολουθεί, τα παιδιά ακούνε προσεκτικά τις πληροφορίες που ανακοινώνει ο/η εκπαιδευτικός και εντοπίζουν:

- ποια από τα ευρήματα αποτελούν *τεκμήρια* για το ότι οι *άνθρωποι μετακινούνταν με τα πόδια* και
- ποια από τα ευρήματα αποτελούν *τεκμήρια* για το ότι οι άνθρωποι μετακινούνταν με *σχεδίες*

Κάθε φορά τα παιδιά γράφουν το τεκμήριο που εντόπισαν στην καρτέλα τους και το δείχνουν όλα μαζί. Σε κάποιες περιπτώσεις μπορεί να έχουμε διαφορές. Σε αυτές τις περιπτώσεις τα παιδιά επιχειρηματολογούν υποστηρίζοντας την άποψή τους. Ο/η εκπαιδευτικός διαβάσει μία-μία τις ακόλουθες πληροφορίες:

-
- Έχουν βρεθεί, σε διάφορα μέρη του κόσμου, οστά ανθρώπων και διάφορα εργαλεία της Παλαιολιθικής Εποχής. Δεν έχουμε βρει, όμως, κοντά σε αυτά, οστά ζώων που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για να μετακινούνται οι άνθρωποι.
-
- Έχουν βρεθεί αντικείμενα της Παλαιολιθικής Εποχής που μοιάζουν με σχεδίες.
-
- Έχουν βρεθεί, σε διάφορα μέρη του κόσμου, εργαλεία της Παλαιολιθικής Εποχής, αλλά πουθενά δεν έχουν βρεθεί τροχοί ή άμαξες.
-
- Στις βραχογραφίες που έχουν ανακαλυφθεί, δεν υπάρχουν παραστάσεις άλλων μέσων μετακίνησης.
-
- Στη σημερινή εποχή υπάρχουν μερικές φυλές ανθρώπων που είναι πιθανόν (αλλά όχι σίγουρο) ότι ζουν όπως οι παλαιολιθικοί άνθρωποι και σε αυτές τις φυλές οι άνθρωποι μετακινούνται μόνο με τα πόδια και με σχεδίες.
-
- Έχουμε βρει οστά ανθρώπων της Παλαιολιθικής Εποχής σε νησιά (κομμάτια ξηράς που γύρω- γύρω έχουν θάλασσα).
-

Τα παιδιά συζητούν σε δυάδες: «Πόσο σίγουρο είναι, σύμφωνα με τα τεκμήρια που βρέθηκαν, ότι οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής μετακινούνταν με τους τρόπους αυτούς;». Τα παιδιά ανακοινώνουν τις απόψεις τους στην ολομέλεια. Στη συνέχεια, τα παιδιά σκέφτονται και παρουσιάζουν τις υποθέσεις τους όσον αφορά το ερώτημα «Ποια πιθανή ανακάλυψη θα μπορούσε να αλλάξει την εικόνα μας για τους ανθρώπους της Παλαιολιθικής Εποχής;» (π.χ. η ανακάλυψη ενός πλοίου της Παλαιολιθικής Εποχής· ή η ανακάλυψη οστών αλόγων σε μια σπηλιά της εποχής που μελετάμε).

Δραστηριότητα 2: Πού μετακινούνταν οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής;

Ενημερώνουμε για τα συμπεράσματα των αρχαιολόγων και των παλαιοντολόγων από διάφορα τεκμήρια: οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής ταξίδεψαν σε διάφορα μέρη της Γης. Με τη βοήθεια των διαφανειών (βλ. παρουσίαση PowerPoint για τις Μετακινήσεις) τα παιδιά σκέφτονται και σημειώνουν στην ατομική τους καρτέλα πως ταξίδευαν οι άνθρωποι στις διάφορες διαδρομές (ξηράς και θαλάσσιες). Τα παιδιά αναγράφουν στην καρτέλα τους ένα μέσο μετακίνησης κάθε φορά και το παρουσιάζουν στην ολομέλεια, επιχειρηματολογώντας για τις απόψεις τους.

Ακολουθώντας, τα παιδιά σε δυάδες συζητούν τις δυσκολίες που πιθανόν να αντιμετώπιζαν οι άνθρωποι στις μετακινήσεις τους (Φύλλο Εργασίας «Πώς μετακινούνταν οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής», σ. 45). Είναι πολύ πιθανόν τα παιδιά να αναφερθούν σε διάφορες δυσκολίες όπως: οι μακρινές αποστάσεις· ο τεράστιος χρόνος μετακίνησης· οι άγνωστοι προορισμοί· οι δυσκολίες που σχετίζονταν με άγρια ζώα· η διαρκής προσπάθεια για επιβίωση· η χρονοβόρα κατασκευή σχεδίασ· οι κίνδυνοι στη θάλασσα· η διαρκής ανάγκη για εξεύρεση τροφής και νερού· οι δύσκολες καιρικές συνθήκες (π.χ. βροχή, κρύο) κ.ά..

«Σήμερα υπάρχουν δυσκολίες στους τρόπους με τους οποίους μετακινούνται οι άνθρωποι;». Τα παιδιά εκφράζουν τις απόψεις τους (π.χ. κίνηση, δυστυχήματα, καυσαέρια) και τις συζητούμε στην ολομέλεια.

Δραστηριότητα 3: Πού έμεναν οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής;

Επαναφέρουμε τον όρο «σπηλιές», θέτοντας το ερώτημα: «Από πού ξέρουμε ότι κάποιοι άνθρωποι έμεναν στις σπηλιές;». Τα παιδιά αναζητούν τεκμήρια μέσα από:

- Φωτογραφίες σπηλαίων με βραχογραφίες (*Ο Άνθρωπος και η Ιστορία του. Από το λίθο στον πηλό, Τάξη Γ', Μέρος Α', Έκδοση ΥΑΠ, ΥΠΠ Κύπρου, σ. 20*).
- Ανθρώπινο κρανίο στα Πετράλωνα (*Ιστορία Γ' Δημοτικού. Από τη Μυθολογία στην Ιστορία, Εκδόσεις ΟΕΔΒ, σ. 100*).
- Σκίτσο παλαιολιθικών ανθρώπων γύρω από τη φωτιά μέσα σε σπηλιά *Ο Άνθρωπος και η Ιστορία του. Από το λίθο στον πηλό, Τάξη Γ', Μέρος Α', Έκδοση ΥΑΠ, ΥΠΠ Κύπρου, σ. 15*).

Επαναφέρουμε τους λόγους για τους οποίους οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής επέλεξαν τις σπηλιές ως προσωρινούς χώρους διαμονής και το γεγονός ότι ήταν αναγκασμένοι να μετακινούνται συνεχώς. Ακολουθώντας, τα παιδιά σκέφτονται και συζητούν – πρώτα σε ζευγάρια και ακολουθώντας στην ολομέλεια – πού αλλού θα μπορούσαν να μένουν οι άνθρωποι της Παλαιολιθικής Εποχής, αφού δεν ήταν πάντα εύκολο να βρεθούν σπηλιές. Ξεχωρίζουμε όσες εισηγήσεις έλαβαν υπόψη τα δεδομένα της Παλαιολιθικής Εποχής: π.χ. ότι οι άνθρωποι έμεναν στο ύπαιθρο· ότι οι άνθρωποι έφτιαχναν τέντες – με δέρμα, ξύλο ή κόκαλα – ότι έμεναν κάτω από μεγάλα δέντρα κ.ά..

Προαιρετική δραστηριότητα

Όσα παιδιά τελειώνουν τις δραστηριότητές τους μπορούν να αναζητήσουν και να συλλέξουν υλικό σχετικά με το ερώτημα: «Πώς μετακινούνταν οι άνθρωποι στην Παλαιολιθική Εποχή; Πού μετακινούνταν;» από ιστοσελίδες, όπως οι ακόλουθες:

- http://www.fhw.gr/chronos/01/gr/pl/housing/pl_intro.html
- <http://www.odyssey.com.cy/main/default.aspx?tabID=140&itemID=696&mid=785>

Ανακεφαλαίωση – Επαναφορά κύριων σημείων

Τα παιδιά:

- σημειώνουν στην ατομική τους καρτέλα τους τρόπους με τους οποίους μετακινούνται οι άνθρωποι στην Παλαιολιθική Εποχή·
- συμπληρώνουν τις Κάρτες Εργασίας *Τι αλλάζει και τι μένει το ίδιο από την Παλαιολιθική εποχή μέχρι σήμερα;* με νέα στοιχεία που ανακάλυψαν στο σημερινό μάθημα και θεωρούν ότι είναι σημαντικά ή ενδιαφέροντα (αν δεν υπάρχει χρόνος αυτή η δραστηριότητα μπορεί να ολοκληρωθεί στο σπίτι).

Δείγμα του πώς ένα παιδί αποφάσισε να συμπληρώσει τις Κάρτες Εργασίας του

Αναστοχασμός παιδιού

Το κάθε παιδί επιλέγει να απαντήσει σε μια ή περισσότερες ερωτήσεις:

- Τι μου άρεσε πιο πολύ ή μου έκανε εντύπωση από αυτά που κάναμε σήμερα;
- Άλλαξαν οι ιδέες/γνώσεις μου με το σημερινό μάθημα; Γιατί;
- Συνεργάστηκα/συζήτησα αποτελεσματικά με άλλα παιδιά;
- Τηρήθηκαν οι αρχές του αμοιβαίου σεβασμού στον διάλογο;
- Πώς θα με βοηθήσουν αυτά που έμαθα σήμερα στην καθημερινή μου ζωή;
- Τι άλλο θέλω να μάθω; Τι θα ήθελα να εισηγηθώ στη/στον δασκάλα/ό μου;

Αναστοχασμός εκπαιδευτικού

- Πότε συμμετείχαν πιο ενεργά τα παιδιά;
- Τι πέτυχε κατά την άποψή μου; Τι δεν «δούλεψε» και γιατί;
- Ποιες περιοχές χρειάζονται βελτίωση; Πώς θα μπορούσαν να γίνουν;

Αξιολόγηση

Συντρέχουσα αξιολόγηση γίνεται κατά τη διάρκεια του μαθήματος μέσα από διάφορες δραστηριότητες στις ομάδες τους και στην ολομέλεια της τάξης· και τελική αξιολόγηση γίνεται με τη δραστηριότητα ανακεφαλαίωσης και επαναφοράς των κύριων σημείων.